

บทที่ 4

วรรณกรรมคำสัตย์สาบานในกฎหมายตราสามดวง

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้ทำการวิเคราะห์วรรณกรรมคำสัตย์สาบานในกฎหมายตราสามดวง โดยประเด็นในการวิเคราะห์แบ่งออกเป็นความหมายของพิธีกระทำสัตย์สาบาน ลักษณะและองค์ประกอบของพิธีกระทำสัตย์สาบาน ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับพิธีกระทำสัตย์สาบาน เพื่อทำความเข้าใจในเบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณกรรมกับพิธีกระทำสัตย์สาบาน จากนั้นผู้วิจัยจึงจะได้วิเคราะห์รูปแบบและเนื้อหาของวรรณกรรมคำสัตย์สาบานที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายตราสามดวงต่อไป

4.1 พิธีกระทำสัตย์สาบาน

พิธีกรรมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เป็นสิ่งที่แสดงออกตามความเชื่อถือต่างๆ ตามคติและอุดมการณ์ของคนในสังคมหนึ่งๆ ในสังคมที่มีคติความเชื่อและ อุดมการณ์ร่วมกันนั้นพิธีกรรมเป็นส่วนที่สำคัญในการผลักดันอุดมการณ์จนกลายเป็นค่านิยมในสังคมนั้นๆ เช่น พิธีโกนจุก ซึ่งเป็นการเปลี่ยนผ่านสถานะจากวัยเด็กไปสู่วัยรุ่น หรือพิธีเซ่นไหว้ บรรพบุรุษที่เชื่อว่าเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วเพื่อให้ปกป้องคุ้มครองลูกหลานสืบไปอีกด้วย

พิธีกรรมและศาสนานั้นเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน กล่าวคือ ตัวพิธีกรรมเป็นส่วนสนับสนุนให้แนวคิดของศาสนามีความชัดเจนและเป็นรูปธรรม ดังที่ อคิน รัฟฟ์พัฒนา (2551: 94) ได้สรุปแนวคิดของคลิฟฟอร์ด เกียซ์ ไว้ว่า

...พิธีกรรมเป็นพฤติกรรมการแสดงที่สร้างความเชื่อมั่นในความคิดทางศาสนาว่าเป็นจริงอย่างนั้น และแนวทางที่ศาสนานำพาไปนั้นนำศรัทธา ในพิธีกรรมโลกที่เป็นจริงกับโลกแห่งจินตนาการนั้น มาผสมผสานเป็นโลกเดียวกัน การปฏิบัติศาสนกิจทำให้ความเชื่อทางศาสนาปรากฏขึ้นในระนาบของมนุษย์ ในพิธีกรรม (ซึ่งเราอาจเรียกว่า “การแสดงวัฒนธรรม”) นี้ คนนอกจะได้สังเกตเห็นความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อและการปฏิบัติ...

บุญลือ วันทายนต์ (2539: 17) กล่าวถึงพิธีกรรมว่า

พิธีกรรม (Ritual) เป็นเรื่องเกี่ยวกับ

ก. แบบแห่งพฤติกรรมที่วาดด้วยประเพณี กฎหมาย กฎเกณฑ์หรือข้อบังคับ

ข. สำหรับมนุษย์ยุคดึกดำบรรพ์ ส่วนมากจะมีความเชื่อฝังอยู่เสมอว่าพิธีกรรมนั้นเป็นแนวความคิดที่สร้างความยินดีแก่พระเจ้าโดยเฉพาะ

ค. การประพาศติผัดฝ่าฝิ่นนอกริตนอกรอยต่างๆจากพิธีกรรมที่กำหนดไว้ จะต้องได้รับโทษตามผลแห่งความประพาศตินั้น

ง. มีการระบุขั้นตอนเกี่ยวกับการนั้นไว้ด้วย เช่น การจะประกอบพิธีกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งควรจะทำอะไรบ้าง และเริ่มจากอะไรก่อน เป็นต้น

จากความที่ยกมาข้างต้นนั้น การประพาศติผัดฝิ่นนอกริตนอกรอยต่างๆจากพิธีกรรมที่กำหนดไว้ จะต้องได้รับโทษตามผลแห่งความประพาศตินั้นเป็นลักษณะที่ตรงกันกับความหมายของการกระทำสัตย์สาบาน เพราะการกระทำสัตย์สาบานนั้นมุ่งที่จะให้ผู้กระทำสัตย์สาบานได้ยึดมั่นข้อสัญญาที่ตนให้ไว้

4.2 ลักษณะสำคัญของพิธีกระทำสัตย์สาบาน

การกระทำสัตย์สาบานมีความสำคัญต่อคนในแทบจะทุกชาติทุกภาษา การกระทำสัตย์สาบานนั้นเป็นพิธีกรรมที่สำคัญพิธีหนึ่งซึ่งแสดงถึงความเป็นพวกเดียวกันหรือเพื่อพิสูจน์ความจริงบางอย่างอันเป็นกระบวนการยุติธรรมกระบวนการหนึ่ง “...การสาบานนั้นมีตั้งแต่เรื่องเล็ก ไปถึงเรื่องใหญ่ ตั้งแต่การสบถสาบานปากเปล่า ไปจนถึงการสาบานอย่างเป็นทางการ นั่นคือ การสาบานที่มีพิธีกรรม ” (ธัญญาพิชาโรจนะ, 2550: 14)

คำว่าสาบาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2546: 1175) ให้ความหมายไว้ว่าสาบาน ก. กล่าวคำปฏิญาณโดยอ้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นพยาน ประเพณีเดิมจะต้องตี่มน้ำพระพุทธมนต์ น้ำเทพมนต์ หรือสุราผสมเลือดที่ผู้ร่วมกล่าวคำปฏิญาณกรีดให้หยดลงไปด้วย เช่นสาบานเป็นพี่น้องกัน เพื่อนร่วมสาบาน ; (กฎ) กล่าวคำปฏิญาณตามลัทธิศาสนาหรือจารีตประเพณีแห่งชาติของตนว่าจะให้การตามสัตย์จริง...

ส่วน นักวิชาการคือ ส. พลายน้อย (2512: 372) ให้ความหมายว่า “คำว่า สาบาน เป็นคำที่ใช้ต่อเมื่อมีสิ่งที่จะเป็นประจักษ์พยานหรือสิ่งของที่แลกเปลี่ยนตีมนร่วมกัน หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นประธานอยู่ต่อหน้า เช่นในการสาบานตัวของทหาร หรือการถือน้ำของทหารและข้าราชการในสมัยโบราณ ”

พิธีกระทำสัตย์สาบานเป็นพิธีกรรมที่มีความศักดิ์สิทธิ์พิธีกรรมหนึ่ง เพราะเป็นการทำสัญญาภายใต้เงื่อนไขซึ่งต้องอาศัยความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมเป็นสื่อที่ทำให้การสาบานนั้นๆ มีความน่าเชื่อถือ

การทำสัญญาของคนในสมัยก่อนนั้นไม่ได้มีลายลักษณ์ไว้แน่นอนว่าถ้าหากมีการละเมิดข้อสัญญาจะได้รับผลอย่างไร หรือไม่ได้มีตัวบทกฎหมายใดที่ระบุโทษของการละเมิดสัญญา การทำสัญญาที่มีความศักดิ์สิทธิ์จึงส่งผลต่อจิตใจของผู้ที่กระทำสัญญานั้นๆ ได้เป็นอย่างดี

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าพิธีกรรมนั้นเป็นสิ่งที่ป็นรูปธรรมของแนวคิดทางศาสนา ฉะนั้นพิธีกรรมกระทำสัญญานั้นจึงผูกติดอยู่กับแนวคิดทางศาสนาอย่างแยกไม่ออก อคิน รพีพัฒน์ (2551: 101) สรุปแนวคิดของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ ซึ่งกล่าวถึงเรื่องศาสนาและพิธีกรรมไว้อย่างน่าสนใจว่า

...ศาสนาทุกศาสนาสั่งสอนหน้าที่การประพฤติตนของปัจเจกชนและหมู่คณะ การที่คนรู้สึกว่าจะอะไรเป็นสิ่งที่ “ควร” กระทำนั้น สืบมาจากความรู้ว่า “ความจริง” เป็นเช่นไร ในปัจจุบันศีลธรรม จริยธรรมและความงาม ซึ่งเป็นค่านิยมของสังคมนั้น เราเรียกกันว่า “ethos” คือคุณสมบัติความดีงามของสังคม ส่วนด้านที่เกี่ยวกับการรับรู้ว่าสิ่งรอบตัวนั้นเป็นอย่างไร สภาพการดำรงชีวิตเป็นอย่างไรนั้น เราเรียกว่า “โลกทัศน์” ศาสนาและพิธีกรรมสนับสนุนซึ่งกันและกัน ทำให้คนรู้สึกว่าจะ ศีลธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่เหมาะสม มีเหตุมีผลในสภาพของสิ่งแวดล้อมทางสังคมและธรรมชาติ (โลกทัศน์) เป็นความสัมพันธ์ทางความหมาย..

พิธีกระทำสัญญานั้นจึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงศีลธรรม จริยธรรม ค่านิยมและสิ่งที่ “ควร” กระทำเมื่อบุคคลได้กระทำสัญญานั้นภายใต้พิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์อย่างมีเหตุมีผล ถึงแม้ว่าจะไม่สามารถพิสูจน์ได้ถึงผลของการกระทำสัญญานั้นก็ตาม แต่ภายใต้พิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์และแฝงไปด้วยสัญลักษณ์ของความหมายทางศาสนาก็ย่อมทำให้บุคคลที่เข้าร่วมในพิธีเกิดความเกรงกลัวที่จะโกหกหรือละเมิดคำสัญญานั้นๆ ในภายหลัง

นอกจากนี้พิธีกระทำสัญญานั้นยังสะท้อน “โลกทัศน์” ของคนในสมัยหนึ่งได้อย่างชัดเจน ดังที่กล่าวว่าเป็น “คุณสมบัติความดีงามของสังคม” (อคิน รพีพัฒน์, 2551: 101) ส่วนด้านที่เกี่ยวกับการรับรู้ว่าจะสิ่งรอบตัวนั้นเป็นอย่างไร สภาพการดำรงชีวิตเป็นอย่างไรนั้น เราเรียกว่า “โลกทัศน์” ในเนื้อหาของตัวบทที่ใช้ในพิธีกระทำสัญญานั้นสะท้อนคุณสมบัติความดีงามของสังคม และการรับรู้สิ่งรอบตัวเอาไว้อย่างชัดเจน เช่นบอกว่า การกล่าวเท็จหรือการละเมิดสัญญาที่ตนได้ให้ไว้ในพิธีนั้นเป็นสิ่งที่ “ไม่ควร” และถ้าหากยังกล่าวเท็จหรือละเมิดสัญญาแล้วจะต้องได้รับการลงโทษอย่างไรบ้าง หรือบอกว่าการพูดความจริงและปฏิบัติตามข้อสัญญาที่ตนได้ให้ไว้อย่างเคร่งครัดแล้วเป็นสิ่งที่ “ควร” และจะได้รับผลตอบแทนที่ดีอย่างไรบ้าง

การประกอบพิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งของการทำให้พิธีกระทำสัญญานั้นมีความศักดิ์สิทธิ์ เพราะการประกอบพิธีกรรมเป็นส่วนที่ทำให้เป้าหมายในการกระทำสัญญานั้นบรรลุผล โดยผ่านสื่อกลางซึ่งเป็นสัญลักษณ์บางอย่างที่ผู้คนในสังคมนั้นๆ มีความเข้าใจร่วมกัน ตัวอย่างที่ชัดเจนและพบได้ในแทบจะทุก

ชาติก็คือ การใช้น้ำเป็นสื่อกลางในการสาบาน จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ (2548: 2) กล่าวว่า “น้ำมีธรรมชาติไหลจากที่สูงสู่ที่ต่ำเป็นปกติ จะไม่ไหลทวนกลับจึงใช้น้ำในการแสดงความสัตย์ที่จะสัญญาแก่กัน” คุณสมบัติของน้ำที่ไหลไปทางเดียวตรงกับคำสัตย์ที่เมื่อกล่าวออกไปแล้วไม่ควรเปลี่ยนเป็นคำอื่น

พิธีกระทำสัตย์สาบานมีจุดประสงค์ที่สำคัญ คือ ต้องการความเชื่อมั่นหรือความไว้วางใจ เชื่อใจกัน ผู้ที่ต้องการความเชื่อมั่นเช่น คนต่างฐานะกัน ได้แก่ พระมหากษัตริย์กับข้าราชการดังที่ปรากฏในโองการแข่งน้ำ ผู้อยู่ในฐานะเสมอกัน ดังในศิลาจารึกปู่สภหลานและศิลาจารึกหลานสบถปู่ ผู้ที่ต้องการความซื่อตรง ดังในพระไอยการลักษณะพยาน และผู้ที่ต้องการพิสูจน์ความจริงซึ่งอยู่ในลักษณะพิสูจน์ค่าน้ำลูยเพลิง

พิธีกระทำสัตย์สาบานสะท้อนค่านิยม อุดมคติและโลกทัศน์ของคนโบราณไว้ได้อย่างชัดเจนเพราะพิธีมีความศักดิ์สิทธิ์ บทลงโทษทางใจที่กล่าวไว้ในตัวบทของการกระทำสัตย์นั้นมีผลให้ผู้ผิดสัญญา ยอมรับในผลของการกระทำของตน สิ่งที่ทำให้พิธีกระทำสัตย์สาบานมีความศักดิ์สิทธิ์นั้นก็คือตัวบทและขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม ซึ่งสะท้อนถึงแนวคิดทางด้านศาสนา การอ้างอิงพยานที่ศักดิ์สิทธิ์ทำให้ผู้ที่เข้าร่วมในพิธีเกิดความหวาดกลัวและทำตามคำสัตย์ที่ให้ไว้

ผู้คนในสังคมที่พึ่งพิงธรรมชาติจะมีความคิดและความเชื่อผูกติดอยู่กับเรื่องทางศาสนามากกว่าผู้คนในสังคมที่มีแนวคิดแบบวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ดังนั้นการนำเอาคติความเชื่อทางศาสนามาใช้ในพิธีกระทำสัตย์สาบานจึงส่งผลกระทบต่อทางจิตใจโดยตรงต่อผู้ที่เข้าร่วมในพิธีกระทำสัตย์สาบานนั้นๆ

4.3 องค์ประกอบของพิธีกระทำสัตย์สาบาน

องค์ประกอบของพิธีกรรมเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้พิธีกรรมมีความสมบูรณ์ เป็นกระบวนการ การที่ทำให้พิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์และสัมฤทธิ์ผล ผู้วิจัยได้วิเคราะห์องค์ประกอบของพิธีกระทำสัตย์สาบาน เพื่อให้เข้าใจภาพรวมของความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับพิธีกระทำสัตย์สาบาน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. **สถานที่** เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน เช่น พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ในสมัยอยุธยากระทำที่พระอุโบสถวัดพระศรีสรรเพชญ์ ในสมัยรัตนโกสินทร์กระทำที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

2. **ผู้ประกอบพิธี** เป็นผู้รู้หรือผู้ดำเนินการตามขั้นตอนในพิธี เช่น ในการพิธีจันดำน้ำลุยเพลิง มีพรหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธี ในกระบวนการสืบพยานมีตุลาการเป็นผู้ประกอบพิธีด้วยการอ่านคำสาบาน

3. **ผู้ร่วมพิธี** ได้แก่ ผู้ที่สาบานหรือคู่สาบาน มีทั้งการสาบานแบบทางเดียว เช่น ข้าราชการต่อพระมหากษัตริย์ หรือการสาบานแบบสองทาง เช่น ระหว่างบุคคลกับบุคคล หรือระหว่างรัฐกับรัฐ

4. **องค์พยาน** หมายถึง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของคนในสังคมนั้นๆ หรือ มีความสัมพันธ์กับกลุ่มบุคคลที่เข้าร่วมในพิธีกระทำสัตย์สาบานในฐานะที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งนับถือร่วมกัน

5. **เครื่องประกอบพิธี** ได้แก่ อุปกรณ์ที่ใช้ในพิธี เป็นต้นว่า น้ำ ไฟ พระแสง เครื่องแต่งกาย เครื่องกระยาหาร ฯลฯ

6. **ตัวบท** ตัวบทในพิธีกระทำสัตย์สาบานเป็นสิ่งที่รวบรวมทั้งเงื่อนไขและวัตถุประสงค์ องค์พยาน การลงโทษและให้พร เนื้อหาในตัวบทที่ใช้ในพิธีกระทำสัตย์สาบานมีภาษาที่ชัดเจนและเลือกสรรคำเป็นอย่างดี

องค์ประกอบของพิธีกระทำสัตย์สาบานมีลักษณะเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดความเกรงกลัวที่จะคิดคดทรยศหรือไม่ปฏิบัติตามคำสัตย์สาบาน พิธีกระทำสัตย์สาบานมีระบบและขั้นตอนที่ควบคุมด้วยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อต่างๆ ของคนในสังคม ดังนั้นกล่าวได้ว่าองค์ประกอบที่มีระเบียบแบบแผนนี้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับพิธีกระทำสัตย์สาบาน เพราะทำให้มั่นใจได้ว่าการกระทำสัตย์สาบานนั้นสัมฤทธิ์ผล

สิ่งที่สำคัญมากสิ่งหนึ่งของพิธีกระทำสัตย์สาบานก็คือ ตัวบท หรือ วรรณกรรมที่ใช้พิธีกระทำสัตย์สาบาน เพราะพิธีกระทำสัตย์สาบานนั้นหากปราศจากตัวบทแล้ว เราจะไม่สามารถทราบได้ว่าในพิธีกระทำสัตย์สาบานนั้นๆ เป็นพิธีกระทำสัตย์สาบานภายใต้เงื่อนไขใด และมีการอ้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดบ้าง อีกทั้ง ตัวบทที่ใช้ในพิธีกระทำสัตย์สาบานยังสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยม อุดมการณ์ของสังคมที่ใช้ตัวบทนั้นอีกด้วย

4.4 ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับพิธีกรรม

พิธีกรรมเป็นสิ่งที่แสดงออกทางกายและทางวาจาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นสัญลักษณ์สมมติที่มีพลัง โดยเฉพาะในการสื่อสารกับคนเป็นจำนวนมากในเวลาเดียวกัน พิธีกรรมยังเป็นสิ่งที่ต่อยอดความเชื่อในเรื่องศาสนาแก่บุคคลในทุกสังคมได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะพิธีกรรมได้รวบรวมทั้งแนวคิดเกี่ยวศาสนา

ความเชื่อ อุดมการณ์และค่านิยมของสังคมเข้าไว้ด้วยกันโดยผ่านการปฏิบัติที่มีระเบียบแบบแผนต่างๆ ที่กำหนดไว้

พิธีกรรมประกอบด้วยความศักดิ์สิทธิ์ เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่ดี ในหนังสือ “ศาสนศาสตร์” (แสง จันทร์งาม , 2531: 131) กล่าวว่า “ลักษณะสำคัญของพิธีกรรมต้องมีบรรยากาศแห่งความศักดิ์สิทธิ์อยู่ด้วย ถ้าไม่มีบรรยากาศแห่งความศักดิ์สิทธิ์ก็ไม่ใช่พิธีกรรม” ถ้าหากพิธีกรรมปราศจากซึ่งความศักดิ์สิทธิ์แล้ว พิธีกรรมก็จะมีพลังในการสื่อความหมายใดๆ ต่อสังคม

พิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งของขนบธรรมเนียมประเพณีและศาสนา สะท้อนให้เห็นความคิดความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคมนั้น ระเบียบแบบแผนของพิธีกรรมจึงเป็นสิ่งที่รวบรวมข้อบังคับในสังคมเพื่อให้บุคคลต่างๆ ในสังคมนั้นๆ ต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ในหนังสือ “ประเพณี 12 เดือนในประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรมเพื่อความอยู่รอดของคน” (ปราณี วงษ์เทศ: 2548) กล่าวว่า พิธีกรรมเป็นพฤติกรรมและเป็นสิ่งที่มีบทบาทและความหมายต่อมนุษย์อย่างยิ่ง เพราะพิธีกรรมนั้นก็คือความเชื่อทางศาสนาที่แสดงให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมซึ่งใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาต่างๆ ในชีวิตเพื่อความอยู่รอด มีผลทางด้านจิตใจที่ช่วยลดความกลัว ความกังวล เพิ่มความมั่นคงในจิตใจและผ่อนคลายความเครียดในชีวิตได้

วรรณกรรมเป็นสิ่งที่บันทึกสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละช่วงแต่ละสมัย วรรณกรรมมีความสัมพันธ์อย่างมากกับพิธีกรรม เพราะในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ นั้นจำเป็นต้องมีตัวบทเพื่อทำหน้าที่เป็นบทสวดหรือเป็นตำราบันทึกขั้นตอนหรือระเบียบแบบแผนต่างๆ ของพิธีกรรม วรรณกรรมที่ใช้ในพิธีกรรมเป็นการรวบรวมความคิดความเชื่อต่างๆ ที่อยู่ในศาสนามาประมวลเข้าไว้ด้วยกัน ในการประกอบพิธีกรรมจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยวรรณกรรมเพื่อทำให้พิธีกรรมนั้นๆ มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ดังกล่าวแล้วว่าพิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งของขนบธรรมเนียมประเพณี วรรณกรรมที่ใช้ในพิธีกรรมจึงเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อให้ความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีหรือเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรม ดังที่สายทิพย์ นุกุลกิจ (2533: 80) กล่าวถึงวรรณกรรมเกี่ยวกับขนบประเพณีว่า

วรรณคดีที่เขียนขึ้นโดยที่จะให้ความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับขนบประเพณีต่างๆ เกี่ยวกับสังคม ทั้งในส่วนที่เป็นจารีตประเพณี ธรรมเนียมประเพณี และขนบประเพณีของสังคม นอกจากนี้ ก็อาจมุ่งหมายจะให้เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติแก่บุคคลในสังคม หรือใช้เป็นหนังสืออ่านประกอบพิธีกรรมที่สำคัญของบ้านเมือง รวมทั้งงานเขียนที่บันทึกภาพการประกอบพิธีกรรมต่างๆ

สิ่งที่น่าสนใจคือวรรณกรรมที่เขียนขึ้นเพื่ออ่านในพิธีกรรม และวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพิธีกรรมแสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมกับพิธีกรรมมีความสัมพันธ์กัน วรรณกรรมประเภทนี้ทำให้เห็นความคิดความเชื่อในสังคมเป็นบันทึกรวบรวมและทำให้เห็นการจัดระเบียบสังคมในรูปแบบหนึ่งได้

4.5 วรรณกรรมกับพิธีกระทำสัตย์สาบาน

ในพิธีกระทำสัตย์สาบานจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีบทสวดหรือบทอ่านเพราะในพิธีกรรมจะต้องมีสื่อกลางในประกอบพิธี บทสวดหรือบทอ่านประกอบนี้ก็คือวรรณกรรมที่ใช้ในพิธีกระทำสัตย์สาบาน วรรณกรรมเป็นสื่อกลางที่มีพลังในการสื่อสารกับคนเป็นจำนวนมากในเวลาเดียวกัน เพราะฉะนั้น วรรณกรรมที่ใช้ในพิธีกระทำสัตย์สาบานจึงเป็นสื่อกลางที่สามารถกำหนดจุดประสงค์ร่วมกันของคนในพิธีกระทำสัตย์สาบานซึ่งจะทำให้การสาบานนั้นมีความศักดิ์สิทธิ์และน่าเชื่อถือ

วรรณกรรมที่ใช้ในพิธีกระทำสัตย์สาบานนั้นเป็นสิ่งที่รวบรวมเอาเงื่อนไข วัตถุประสงค์ของการกระทำสัตย์เข้าไว้ด้วยกัน และยังสะท้อนให้เห็นถึงโลกทัศน์ของคนในพิธีกระทำสัตย์ได้อย่างชัดเจนอีกด้วย เพราะในการสาบานนั้นจำเป็นจะต้องอ้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ตามความเชื่อแต่ละสังคม ตัวบทเป็นการให้คำสัตย์ปฏิญาณร่วมกันของกลุ่มคนสองกลุ่มหรืออาจจะมากกว่านั้น เมื่อนำไปรวมกับการอ้างถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ก็จะทำให้เกิดความน่าเชื่อถือได้มากขึ้นไปอีก นอกจากการให้คำสัตย์แล้วยังมีการสาปแช่งผู้ที่คิดคดทรยศไม่ทำตามคำสัตย์ของตนที่ได้ให้เอาไว้ในพิธีดังกล่าว การสาปแช่งนั้นได้รวบรวมเอาสัญลักษณ์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนร่วมพิธีนับถือและศรัทธาหรือเรียกว่าองค์พยานเอาไว้ด้วยกัน ใช้คุณสมบัติหรือคุณลักษณะของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นลงโทษผู้ที่ไม่ทำตามคำสาบานและให้พรแก่ผู้ที่ปฏิบัติตามต่อคำสัตย์ของตน

ภาษาที่ใช้ในตัวบทวรรณกรรมคำสัตย์สาบานทำให้พิธีเกิดความศักดิ์สิทธิ์ ภาษาเป็นสื่อ กลางที่ใช้ในการถ่ายทอดความคิดของมนุษย์ ดังนั้นเมื่อนำมาใช้เป็นตัวบทในพิธี การขจัดเกลารากภาษาให้มีความศักดิ์สิทธิ์จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะภาษาที่ศักดิ์สิทธิ์นั้นเป็นภาษาที่คนทั่วไปไม่ได้ใช้ในชีวิตประจำวัน แต่เป็นภาษาพิเศษที่ใช้ติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ยกตัวอย่างเช่น ภาษาบาลีสันสกฤตเป็นภาษาที่มีความศักดิ์สิทธิ์เพราะเป็นภาษาที่ใช้ในศาสนา ภาษาศักดิ์สิทธิ์ปรากฏอยู่ในรูปของคำคล้องจองที่ร้อยเรียงเข้าด้วยกันจนเกิดเป็นแบบแผนซึ่งเรียกว่าร้อยกรอง สุจิตต์ วงษ์เทศ (2548: 23) กล่าวถึงภาษาพูดศักดิ์สิทธิ์หรือภาษาพูดพิเศษไว้ว่า

คำบอกเล่า คือภาษาพูดปกติ เป็นคำตันของสิ่งที่เรียกกันภายหลังว่าร้อยแก้ว ส่วนคำคล้องจอง คือภาษาพูดพิเศษ คล้ายภาษาเพลง เป็นคำตันของสิ่งที่เรียกกันภายหลังว่า ร้อยกรอง

เค้าต้นของทั้งสองอย่างในยุคแรกไม่แยกกัน แต่คลุกเคล้าสอดผสมกลมกลืนอยู่ด้วยกันในภาษาชีวิตประจำวันของบรรดาชนเผ่าชาวบ้านทุกตระกูล... ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้บอกเล่าและความจำเป็นของพิธีกรรม ตรงไหนจะเป็นภาษาพูดตามปกติ แล้วช่วงไหนจะเป็นภาษาพูดพิเศษ มีคำคล้องจองหรือภาษาเพลงสอดแทรกส่งเสริมเข้าไปเป็นครั้งคราว แต่อยู่ในเนื้อความและอารมณ์เดียวกัน

ดังนั้นกล่าวได้ว่าภาษาที่ใช้ในตัวบทที่ประกอบพิธีกระทำสัตย์สาบานนั้นเป็นภาษาพูดพิเศษ เพราะการกล่าวคำสัตย์ปฏิญาณต่อหน้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ลงโทษหรือให้พรแก่ผู้ที่เข้าร่วมในพิธีต่อไปในภายหน้านั้นต้องอาศัยการสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยภาษาที่ศักดิ์สิทธิ์ด้วยเพื่อให้เกิดสัมฤทธิ์ผลที่สอดคล้องกัน

4.6 วรรณกรรมคำสัตย์สาบานในกฎหมายตราสามดวง

ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมคำสัตย์สาบานของไทย” (อาทิตย์ศรีจันทร์ : 2552) ผู้วิจัยศึกษาได้แบ่งประเภทในการวิเคราะห์วรรณกรรมคำสัตย์สาบานไว้เป็น 2 ประเภท ซึ่งเป็นการแบ่งประเภทตามรูปแบบของการบันทึก คือ วรรณกรรมคำสัตย์สาบานที่เป็นกฎหมายหรือประกาศทางราชการ ได้แก่ โองการแช่งน้ำ โองการดำน้ำ โองการลุยเพลิง พระไอยการลักษณะพยาน และ วรรณกรรมคำสัตย์สาบานที่เป็นศิลาจารึก ได้แก่ ศิลาจารึกหลักที่ 45 และ ศิลาจารึกหลักที่ 64 ในรายงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาเฉพาะวรรณกรรมคำสัตย์สาบานที่เป็นกฎหมายหรือประกาศทางราชการ จำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ โองการดำน้ำ โองการลุยเพลิง และพระไอยการลักษณะพยาน ซึ่งทั้งสามเรื่องเป็นส่วนหนึ่งที่อยู่กฎหมายตราสามดวง โดยเรื่อง โองการดำน้ำและโองการลุยเพลิง เป็นวรรณกรรมคำสัตย์สาบานที่อยู่ในพระไอยการลักษณะพิสูจน์ดำน้ำลุยเพลิง และ เรื่องพระไอยการลักษณะพยาน ในส่วนที่เป็นวรรณกรรมคำสัตย์สาบานนั้นอยู่ในตอนต้นของตัวบทกฎหมาย รายละเอียดเนื้อหาของตัวบทกฎหมายที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์วรรณกรรมคำสัตย์สาบานทั้ง 3 เรื่อง มีดังต่อไปนี้

โองการดำน้ำ

โองการดำน้ำเป็นโองการที่ใช้อ่านในพิธีสาบานเพื่อพิสูจน์ความจริงในกระบวนการยุติธรรม โองการดำน้ำอยู่ในกฎหมายตราสามดวงในส่วนที่ว่าด้วยลักษณะพิสูจน์ดำน้ำลุยเพลิงซึ่งใช้ในกระบวนการพิสูจน์ความจริงในกรณีที่ไม่สามารถหาคนผิดมาลงโทษได้ กล่าวคือคู่ความต่างฝ่ายต่างไม่ยอมรับว่าเป็นผู้

ผิด จึงจำเป็นต้องมีการพิสูจน์ความจริงด้วยวิธีการต่างๆ ในกฎหมายตราสามดวง (2521: 229) แบ่งออกเป็น 7 ประการ อยู่ในมาตราที่ 1 ของพระราชบัญญัติพิสูจน์ดำน้ำลุ่มเพลิง ว่า “หนึ่งให้ล้วงตะกั่ว 1 สาบาน 1 ลุ่มเพลิงด้วยกัน 1 ดำน้ำด้วยกัน 1 วายขึ้นน้ำค้ำพากแข่งกัน 1 ตามเทียบคล่อมเท่ากัน 1”

โองการดำน้ำเป็นโองการที่ไม่ได้ใช้ในพระราชพิธีแต่ใช้อ่านในการพิสูจน์คดีความของประชาชน ปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติพิสูจน์ดำน้ำลุ่มเพลิง มีข้อความปรากฏว่า “โองการดำน้ำ อาลักษณ์อ่าน” (กฎหมายตราสามดวง, 2521: 234) จิตร ภูมิศักดิ์ (2547: 37) สันนิษฐานว่าน่าจะแต่งหลังสมัยพระรามาธิบดีที่ 1 หรือไม่ก็มีการแก้ไขตัดแปลงมาตลอด เพราะต้องมีการใช้อยู่ตลอด และมีการปรับปรุง ถ้อยคำให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจได้ ต่างกับโองการแข่งน้ำซึ่งผู้ฟังเป็นข้าราชการสำนักและอยู่ในวัฒนธรรมหลวง

ร่องรอยการพิสูจน์คดีความด้วยการดำน้ำมีอยู่ในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนขุนช้างทูลฟ้องสมเด็จพระพันวษาว่าถูกจมน้ำไวยวรรณ (พระไวย) ทำร้าย พระไวยแก้ต่างและทูลพระพันวษาว่าเมื่อตนอายุได้เจ็ดขวบขุนช้างลอบนำตนไปฆ่าแต่ขุนช้างก็ไม่ยอมรับ พระพันวษาจึงตรัสสั่งให้มีการพิสูจน์กัน ด้วยวิธีดำน้ำ รายละเอียดต่างๆ เกี่ยวกับพิธีสาบานเพื่อพิสูจน์ความจริงนั้นวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผนให้รายละเอียดของขั้นตอนพิธีกรรมไว้อย่างชัดเจนดังนี้

...ปรึกษาเสร็จตรัสสั่งสี่พระครู ให้ไปดูโจทก์จำเลยมันจัดหา

เครื่องสำหรับดำน้ำให้ทำมา ไปปักหลักลงที่หน้าตำหนักแพ

เข้ามณฑลกันวันพรุ่งนี้ จนถึงวันดำน้ำเจ็ดค่ำแน่

ให้กำกับกันอยู่คอยดูแล ให้พร้อมแต่เวลาบ่ายโมงปลาย

พนักงานกรมไหนให้ไปดู พระครูจัดแจงแต่งบัตรหมาย

คุมตัวไว้ในวังทั้งสองนาย พระสั่งเสร็จผันผายเข้าข้างในฯ

ครานั้นพระครูผู้รับสั่ง ออกมานั่งยังที่ทิมดาบใหญ่

จัดแจงแต่งหมายแยกย้ายไป สั่งให้เรียกหลักนครบาล

ให้ทำตระหงาสารองไว้สองหลัก แล้วปักมณฑลแลท่าศาล

เสมียนเขียนฟ้องคำให้การ สุภาพการให้อยู่เป็นกลาง

มิให้ส่งข้าวปลาแม่บ้าน ขุนศาลหาให้กินทั้งสองข้าง

ให้โจทก์จำเลยหาผ้าขาวบาง มาปูกลางศาลทั้งสองรองบัตรพลี

หมากพลูใส่กระตุงประจงเจียน ทั้งรูปเทียนดอกไม้บายศรี

เครื่องตั้งสังเวทกรุงพาลี มีมะกรูดส้มป่อยกระแจะจันทร์

ผ้าขาวนุ่งขาวห่มพรมลาด เสื่อสาดสายสิญจน์ให้จัดสรร

หม้อข้าวหม้อแกงใหม่และหม้อกรัน กระโถนขันน้ำตั้งทั้งกระแจะ

กระตักเหล้าขาวข้าวสารเชิงกรานใหม่ ข้าตะไคร้หอมกระเทียมพริกแห้ง
 ครกสากคนใช้ไถพะแนง ทั้งสองแห่งจัดทำให้เหมือนกัน
 ขุนช้างกับพระไวยได้บัญชา ก็รับสั่งว่าข้าขมิ้นมัน
 บัดเดียวใจได้มาสารพัน ถ้วนจนครบครันดังบัญชา
 เข้ามณฑลเสร็จถึงเจ็ดค่ำ นักการทำไม้หลักไปปักท่า
 ที่ตำหนักแพโรงนาวา ทำมะรงหาซื้อไว้คอยตี
คำสาบานแข่งชักอาลักษณ์อ่าน ตระลาการอ่านสำนวนถ้วนถึ
 เอาเชือกผูกเอาไว้ให้ติดดี ประจำที่คอยท่าเสด็จมาฯ

(เสภาขุนช้างขุนแผน เล่ม

2, 2544: 202-203)

ความที่ยกมานั้นแสดงให้เห็นถึงระเบียบแบบแผนและขั้นตอนในการประกอบพิธีดำน้ำเพื่อพิสูจน์
 คติความกันได้อย่างชัดเจน และเมื่อเปรียบเทียบกับกฎหมายลักษณะพิสูจน์ดำน้ำลุล่วงพิงพว่าตรงกัน
 ดังจะยกตัวอย่างดังนี้

เมื่อแรกจะพิสูจน์นั้นให้กระลาการคุมลูกความทั้งสองไปซื้อไก่อแปนแห่งเดียวกัน ซ้อสี่ฝั่ง 1 ด้าย
 ดิบ 1 ผักขมป่อย 1 ผลมะกรูด 1 ม่อข้าวม่อแกง 1 ผ้านุ่ง 1 ผ่าห่ม 1 แห่งเดียวกัน จ่ายเครื่อง
 บายศรีแห่งเดียวกันแล้วให้กระลาการเกาะลูกความทั้งสองไว้ในกระลาการ ให้ลูกความนุ่งขาวห่ม
 ขาวอยู่กรรมในกระลาการ 3 วัน อย่าให้คู่ความเดิรไปมานอกกรรมแลให้กระลาการหุงเข้าให้
 ลูกความกิน ให้คอยดูลูกความจะร้ายดีกระการใด ถ้าลูกความผู้ใดดำตีลูกความข้างหนึ่ง ท่านว่า
 มีพิรุทให้เอามั่นผู้ตีดำนั้นเปนแพ

(กฎหมายตราสามดวง, 2521: 229)

หลังจากตั้งโรงพิธีต่างๆเสร็จแล้วในวันที่จะดำน้ำพิสูจน์กันนั้นในเรื่องขุนช้างขุนแผนบรรยายไว้
 โดยละเอียดว่า

...พระครูผู้รับสั่งก็บังคับ ตามตำรับอัยการโบราณว่า

พระหมื่นไวยให้ขึ้นช้างเหนือน้ำ ขุนช้างดำฝายใต้ให้สมควร
 เดิมขุนช้างเป็นโจทก์ก็จริงแล แต่ได้ถามคดีกันถึถ้วน
 เป็นสัจย์รับรองท้องสำนวน ข้อพิสูจน์นี้เป็นส่วนพระหมื่นไวย
 กับอนึ่งซึ่งเขาเป็นขุนนาง ขุนช้างต้องดำข้างฝายใต้
 ปรีक्षाเห็นพร้อมกันในทันใด แล้วจึงคุมออกไปนอกมณฑล
 พาดำเนินย่องทั้งสองนาย ผู้คุมรายกำกับอยู่สืบสน
 ขำระตัวสระหัวทั้งสองคน ขนไก่อแล้วก็ลงในคงคา

ผู้คุมกุมยัดทางเชือกไว้ จับล้าไม้ไผ่คอยพาดบ่า
ที่ริมฝั่งตั้งชันนาฬิกา ทำมธรงตั้งท่าเข้าข่มคอ
ตีฆ้องหม่งด่าลงทั้งสองข้าง [...]

(เสภาขุนช้างขุนแผน เล่ม

2, 2544: 204)

เรื่องขุนช้างขุนแผนเป็นวรรณคดีที่ชำระในสมัยต้นรัตนโกสินทร์แต่เป็นวรรณคดีที่มีมาตั้งแต่สมัย
อยุธยา จึงอาจช่วยสอบทานเรื่องโองการดำน้ำซึ่งใช้ในพิธีพิสูจนดำน้ำลุยเพลิงดังที่ปรากฏในกฎหมายตรา
สามดวงในสมัยอยุธยาได้เช่นกัน อีกทั้งการอ่านขุนช้างขุนแผนในตอนนี้ ยังให้ภาพที่ชัดเจนของ
กระบวนการกระทำสัตย์สาบานในกระบวนการยุติธรรมของสังคมไทยสมัยก่อนได้อีกด้วย

โองการลุยเพลิง

โองการลุยเพลิงเป็นโองการที่ใช้อ่านในพิธีสาบานเพื่อการพิสูจนในกระบวนการยุติธรรมอีกวิธี
หนึ่งเช่นเดียวกับโองการดำน้ำ ปรากฏข้อความว่า “โองการลุยเพลิง อาลักษณ์อ่าน”
(ราชบัณฑิตยสถานเล่ม 2, 2550: 102) ในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผนมีร่องรอยของการลุยเพลิง พิสูจน
ความจริงในกระบวนการยุติธรรมอยู่ในตอนนางศรีมาลาขอพิสูจนคดีความกับนางสร้อยฟ้าด้วยการลุย
เพลิงมีใจความว่า

ครานั้นนารีศรีมาลา ก้มกราบทูลมาด้วยใจหวัง

ข้าแต่พระองค์ดำรงวัง หม่อมฉันทวังตั้งจิตคิดลุยไฟ
มั่นแพ้แกข้างนางสร้อยฟ้า จงประหารชีวาให้ตัดภัย
ทำชั่วแล้วตัวจะอยู่ไย ขอลุยไฟให้เห็นประจักษ์ตาฯ

(เสภาขุนช้างขุนแผน เล่ม

2, 2544: 362)

วรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผนบันทึกภาพรวมของพิธีการพิสูจนคดีความ ด้วยการให้คู่ความคือนาง
สร้อยฟ้าและนางศรีมาลาเตรียมตัวซึ่งเหมือนกับการเตรียมตัวในการดำน้ำ

...ให้หนุ่มขามขามทั้งสองคน เครื่องมณฑลจัดวางอย่างบูรณ
ข้าตะไคร้พริกขิงทุกสิ่งเสร็จ ไก่เปิดหมากมะพร้าวข้าวสาร
หม้อข้าวหม้อแกงแลเชิงกราน จัดการเสร็จสิ้นทุกสิ่งอัน

(เสภาขุนช้างขุนแผน เล่ม

2, 2544: 363)

ต่อจากนั้นเป็นขั้นตอนของพิธีลุยเพลิงโดยเฉพาะ ได้แก่

...พราหมณ์ตรวจบาดแผลที่เท้านาง ทั้งสองข้างบริสุทธิ์ไม่ขัดสน
 ใหนั่งข้างรางไฟทั้งสองคน พุฒาจารย์อ่านมนตร์กันกระทำ
 ส่งข้าวตอกดอกไม้ให้สองนาง พราหมณ์ทั้งสองข้างบูชาร่ำ
 บายศรีบัตร์พลีพิธีกรรม เสกข้าสรวงเวียงเทวา
 โอมองค์พระสยามภูวญาณ องค์พรหมานาถา
 พระจักรกฤษณ์ฤทธิรงค์ทรงศักดิ์ดา พระคงคาพระเพลิงเรืองฤทธิ์
 พระคณศร์พระขันตุมาร มัชฌวานทั้งพระพายกายสิทธิ์
 โลกบาลบริหารทั้งสี่ทิศ ขอเชิญมาสถิตที่ศนา
 ทั้งเทวารักษากำแพงอุดร ปฏิบัติบำรุงพระศาสนา
 เสือเมืองทรงเมืองเรืองฤทธิ์ พระหลักเมืองอยุธยาฤทธิ์
 เชิญมารับกระยาสาส์นเวย อย่าเข้าด้วยโจทภัยจำเลยอันคนผิด
 ถ้าใครเท็จให้ไฟไหม้เป็นพิษ จงประจักษ์ศักดิ์สิทธิ์แก่ตาคน
 แล้วให้สองนางตั้งอธิษฐาน ศรีมาลาชูปานดอกไม้ปั้น
 ถ้าวรรู้ทำชู้กับชุมพล ขอให้เพลิงไหม้ลนจนพังพอง
 ถ้าตัวข้าสัตย์ชื่อต่อสามี อย่าให้พิษอัคคีนั้นถูกต้อง
 ขอเชิญเทวามาคุ้มครอง ให้เหยียบย่องอย่างน้ำเย็นฉ่ำไป
 เทวาจงรักษาซึ่งความสัตย์ ถ้าวิบัติให้ม้วยด้วยเพลิงไหม้
 นางมิได้ครั้นคร้ามขามใจ หน้าตาผ่องใสดั่งบัวบาน
 ฝ่ายนางสร้อยฟ้าขึ้นหน้าดำ ชูปานพิมพ์อธิษฐาน
 ไหลเล่อเพื่อพอกอยู่ณลาน เออผีสงปรางความมาช่วยดอม
 พวกพราหมณ์หัวเราะฮาตุน่าขัน อธิษฐานอย่างนั้นฤขาหม่อม
 ทองประศรีร้องด่าอีหน้ามอม อธิษฐานลอมปอมให้เห็นตัว
 นางสร้อยฟ้าจึงอธิษฐานใหม่ ถ้าข้าทำคุณไสยกับเถนขรัว
 ทำให้พระไวยหลงไหลมัว ไปฝังรูปสระหัวกับเถนลาว
 ข้อหนึ่งพลายชุมพลกับศรีมาลา ไม่ทำชู้สุ่หาเหมือนข้ากล่าว
 ขอให้ไฟไหม้พองทั้งสองเท้า ตัวสิ้นตาขาวให้หนาวใจ ฯ

(เสภาขุนช้างขุนแผน เล่ม

2, 2544: 363)

การพิสูจน์ความจริงในกระบวนการยุติธรรมด้วยการหลยเพลิงนั้นมีรายละเอียดอยู่ในวรรณคดีเรื่อง ขุนช้างขุนแผนเช่นเดียวกันกับการพิสูจน์ด้วยการดำน้ำ มีการอ่านโองการเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาเป็นพยานซึ่ง เทียบกับลักษณะพิสูจน์ในกฎหมายตราสามดวงได้

เงื่อนไขในการให้พิสูจน์คดีความในสมัยโบราณ เวลส์ (1965 อ้างในสำนักคณะกรรมการ วัฒนธรรมแห่งชาติ, 2535: 23) สรุปไว้ที่น่าสนใจว่า

- (1) เมื่อคู่กรณีต่างก็ไม่เห็นพ้องในคำให้การของแต่ละฝ่าย และต่างทำกันให้ใช้พิสูจน์ กรณี เช่นนี้จึงได้รับอนุญาตให้ใช้การพิสูจน์
- (2) เมื่อหลักฐานของผู้กล่าวหา, ผู้ถูกกล่าวหา และพยานของแต่ละฝ่ายขัดแย้งกัน และไม่เพียงพอที่จะมีมติไปในทางใดทางหนึ่งได้ ทั้งผู้กล่าวหาและผู้ถูกกล่าวหาย่อมสามารถชำระตัวเองให้พ้น ข้อสงสัยได้ต่อกันและกันโดยวิธีพิสูจน์
- (3) เมื่อทั้งสองฝ่ายไม่สามารถเรียกพยาน ทั้งสองฝ่ายก็ต้องใช้วิธีพิสูจน์ หากคดีมีความสำคัญ

พระไอยการลักษณะพยาน

พระไอยการลักษณะพยานเป็นกฎหมายที่อยู่ในพระธรรมศาสตร์ซึ่งใช้มาตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึง ต้นรัตนโกสินทร์ เนื้อหาแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ส่วนแรกเป็นคำสาบานซึ่งผู้พิพากษาศาลการจะต้องอ่าน ก่อนที่พยานจะให้การ ตัวอย่างว่า

เมื่อกระลาการจะเชเชิญพยานใช้ ให้กระลาการประกาศจำเภาหน้าพยานว่า... แลคำ สาบานทั้งนี้จึงให้ได้แก่คนอันหาความสัจมิได้ ประการหนึ่งให้ท่านตัดศีรษะคนซึ่งเปน พยานหาความ สัจมิได้ให้ได้มากกว่าก่อนส้าวคนทั้งหลายในมนุษย์โลกยนี้...

(ราชบัณฑิตยสถานเล่ม 1, 2550: 623)

ส่วนที่สองเป็นคุณสมบัติของผู้ที่จะมาเป็นพยานว่าต้องมีคุณสมบัติ 6 ประการดังนี้

อนึ่งในลักษณพยานกอปรด้วยองค์ 6 ประการคือ บุคคลอันกอปรด้วยเคสสถานอัน บริบูรณ์ 1 คือว่าบุคคคลอันบริบูรณ์ด้วยลูกหลานมาก 1 คือว่าบุคคคลกอปรด้วยน้ำใจอันเปนสัจบุรุษ 1 คือว่าบุคคคลมีน้ำใจกอปรด้วยกุศล 1 คือว่าบุคคคลกอปรด้วยตระกูลเปนเศรษฐีอันประเสริฐ คือว่า บุคคคลเปนที่สการบูชาแก่คนทั้งปวง 1 อันว่าบุคคคลกอปรด้วยองค์หกประการดังนี้ จึงควรให้ ตระลาการถามเอาผู้นั้นเปนพยาน

(ราชบัณฑิตยสถานเล่ม 1, 2550: 624)

ส่วนที่สามได้แก่บุคคลที่ไม่สามารถเป็นพยานได้แบ่งออกเป็น 33 จำพวกได้แก่

คนหมีได้อยู่ในศีล 5 ศีล 8 1 คนไม่มีเรือนเที่ยวจร 1 คนกัณฐิณผู้เป็นความ 1 คนถือ
 กระเบื้องกระลาขทาน 1 คนผู้เป็นทาสผู้เป็นความ 1 คนหูหนวก 1 คนเป็นญาติผู้เป็น
 ความ 1 คนตาบอด 1 คนเป็นมิศหายผู้เป็นความ 1 หลิงนครโสภณ 1 คนเป็นเพื่อน กิน
 อยู่สมเลกับผู้เป็นความ 1 หลิงแพศยา 1 หลิงมีกรรม 1 คนวิวาทกับผู้เป็นความ 1 เป็น
 กระเทย 1 คนมักมากถ้อยความ 1 เป็นบันเดาะ 1 คนผูกเวรกับผู้เป็นความ 1 คนเป็นพอมด
 แม่มด 1 คนเป็นโรคมก 1 คนเป็นพิกลจริต 1 เดก 7 เข้า 1 ถ้ำ 70 1 หมอยาหมีได้เรียน
 คำภีรแพท 1 ช่างเกือก 1 คนมักเสียดส่อท่าน 1 คนปะมง 1 คนเดินรำขทานเลี้ยง ชีวิตร
 1 คนนักเล่นเบี้ยบ่อน 1 คนขับขทานท่าน 1 คนเป็นโจร 1 คนโทโสมาก 1 คนเป็นเพชร
 ฆาฏ 1 คน 33 จำพวกนี้อย่าให้ฟังเอาเป็นพยาน ถ้าโจท จำเลย ยอมให้สืบเอา
 เป็นพยานได้

(ราชบัณฑิตยสถานเล่ม 1, 2550: 625)

ส่วนที่สี่ได้แก่วิธีการไต่สวนพยาน แบ่งเป็นมาตรารวมทั้งหมดได้ 67 มาตรา โดยกำหนดความ
 นำเชื่อถือของพยานจากมากไปน้อย 3 จำพวก ได้แก่ ทิพพยาน ได้แก่ พยานที่เป็นพระภิกษุผู้ทรง
 ศีล นักปราชญ์ราชบัณฑิต และขุนนางผู้มีบรรดาศักดิ์ อุดรพยาน ได้แก่ ข้าราชการผู้น้อย
 พ่อค้า ประชาชน และอุดรพยาน ได้แก่ พี่น้องเพื่อนฝูงของคู่ความ และคนหูหนวกตาบอด คนเป็นโรค
 ร้าย คนขทาน การสืบพยานและการรับฟังพยานในกรณีต่างๆ

4.7 วิเคราะห์วรรณกรรมคำสัจย์สาบานในกฎหมายตราสามดวง

ต่อไปผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์วรรณกรรมคำสัจย์สาบานในกฎหมายตราสามดวงทั้ง 3 เรื่อง ซึ่งผู้วิจัย
 ได้จำแนกประเด็นในการวิเคราะห์เป็น 2 ประเด็น คือ รูปแบบของวรรณกรรมคำสัจย์สาบานในกฎหมาย
 ตราสามดวง และเนื้อหาของวรรณกรรมคำสัจย์สาบานในกฎหมายตราสามดวง

รูปแบบของวรรณกรรมคำสัจย์สาบานในกฎหมายตราสามดวง

โองการดำน้ำและ โองการลุยเพลิง

โองการดำน้ำและโองการลวยเพลิงมีฉันทลักษณ์อย่างเดียวกันคือ กภาพยฉบัง 16 และมี คำสัจจาธิษฐานซึ่งใช้ร่วมกัน แต่งด้วยร่ายนำหน้า

ร่ายคำสัจจาธิษฐานนำหน้าโองการทั้งสองนั้นแต่งด้วยร่ายโบราณ ในทศวรรคมีจำนวนคำประมาณ 5-8 คำ ส่งสัมผัสคำสุดท้ายของวรรคไปยังคำที่ 1-3 ของวรรคต่อไป ดังตัวอย่าง

ศรีสวัสดิบังคมคัล อภิวันทรัตนไตรยางค์ โดยปัญจางคสมุสสร ยอกรอภิวาท ในบาง
บาทยกุล วิมลเรณู มฤตสุธราลักษณ บวรอัศสาศดา อันกอบด้วยทวดตั้งชมหาบุรุษลักษณา
และอะศรีติยานุเพ็ญขณะแปดสิบทิศ ขอลถวายนมัสพระธรรม คำกัรแปดหมื่นสี่พันพระธรรม
ชั้นธ...

(กฎหมายตราสามดวง, 2521: 234)

ร่ายนำบทนี้เป็นลักษณะประณามพจน์ซึ่งปรากฏอยู่ในวรรณคดีตั้งแต่สมัยอยุธยา ส่วนใหญ่เป็นการชมบุญญาบารมีของพระมหากษัตริย์และความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมือง นอกจากนี้ยังกล่าวถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่ช่วยคุ้มครองเมืองหรือช่วยเป็นแรงบันดาลใจในการแต่งวรรณคดีเรื่องนี้ได้สำเร็จ ร่ายนำหรือบทประณามพจน์นั้นแต่งขึ้นเพื่อเป็นบทสำหรับไหว้ครูคือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่กวีนับถือ ดังนั้นร่ายนำคำสัจจาธิษฐานในโองการดำน้ำโองการลวยเพลิงนี้จึงมีลักษณะเดียวกันคือเป็นบทประณามพจน์ที่ประชุมสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายมาในพิธีกรรมพิธีสุนัสาบาน เพื่อเป็นองค์พยานในพิธีกรรมดังกล่าว ทั้งนี้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ลงมาเป็นองค์พยานนั้นเป็นได้ทั้งผู้ลงโทษ ผู้ให้พรและผู้สังเกตการณ์ในพิธีพิธีสุนัสาบาน

กภาพยในโองการดำน้ำและโองการลวยเพลิงเป็นกภาพยฉบัง 16 ในโองการดำน้ำมีกภาพยฉบัง 16 จำนวน 66 บท ส่วนโองการลวยเพลิงมี 42 บท ตัวอย่างกภาพยในโองการดำน้ำมีดังนี้

เทวันบรรพตทั้งมวน ห้วยหนองคลองควร

ค่านิ่งรำพึงเลงญาณ

เสื่อเมืองเรื่องยศวิสาร ทรงเมืองฤทธิชาญ

หลักเมืองบันเทิงรักษา

สระน้ำถ้าเถื่อนราวป่า สิงขรพฤษา

คูหาแลบ่อธาร

เมฆขลาท่านเจ้าสิงสถาน ในสมุทกันดาล

นัดทีวารีคองคา

(ราชบัณฑิตยสถานเล่ม

2, 2550: 104)

ตัวอย่างกภาพยในโองการลวยเพลิงมีดังนี้

ข้าพระเจ้าเปนสุภาภะระลาการ ขอถวายสัจจาทิศถาน

อันมีพุททงธรรมมังสังขัง

เปนที่ฟ้านักสรณะง มัวโมหกำบัง

ขอพระเจ้าจงปราฎิหาร

ไตรยโลกยมีดมลบันดาล หลุ่มหลงเปนพาล

เอาเทจ้มากกล่าวมารสา

อันขยมบังคมทเวา อารักขมหา

มหิทธิฤทธิเกรียงไกร

(ราชบัณฑิตยสถานเล่ม

2, 2550: 106)

ร่ายและกาพย์บังนิยมแต่งในการดำเนินความ ร่ายเป็นภาษาที่มีความละเอียดลออ ขึ้น
จากความเรียงด้วยการใส่สัมผัสหรือคำคล้องจองลงไปซึ่งทำให้ต่างจากภาษาพูดตามปกติ
นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2538: 45) กล่าวว่า

ภาษาร่ายจึงเป็นภาษาที่เหมาะสมจะใช้ในสถานการณ์ที่พิเศษกว่าสถานการณ์ที่จะใช้ภาษาความ
เรียงและภาษาพูด หนึ่งในสถานการณ์พิเศษเช่นนี้ คงจะเป็นกรณีที่ต้องการจะพูดกับเทพ ผี หรือ
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นไปได้ยิ่งกว่าภาษาร่ายที่ถูกใช้ในกรณีเช่นนี้มาแต่เก่าก่อนมาก การเลือกสรร
คำและการสัมผัส ทำให้ร่ายเป็นภาษาศักดิ์สิทธิ์

ทั้งร่ายและกาพย์บังเป็นร้อยกรอง เป็นการใช้ภาษาที่มีพลังในการสื่อสารมากกว่าภาษาพูด
ปกติ เพราะเป็นภาษาที่แสดงอารมณ์ความรู้สึกตามระดับเสียงสูง ต่ำ สั้น ยาว หนัก เบา ดังที่ เสฐียร
โกเศศ (2546: 14) กล่าวว่า

...หนังสือที่แต่งเป็นร้อยกรอง...แสดงออกในเรื่องความคิด ความรู้สึกอันเกิดจากอารมณ์ ได้
ดีกว่าแต่งเป็นร้อยแก้ว คนที่เกิดอารมณ์เป็นสุขเป็นทุกข์ถึงขนาด ย่อมสำแดงความรู้สึกออกเป็น
กลอน คือมีเสียง สูง ต่ำ สั้น ยาว หนัก เบา ได้ดีกว่าพูดออกมาตามปรกติ ซึ่งเป็นลักษณะ
ถ้อยคำที่เป็นร้อยแก้ว...

พระไอยการลักษณะพยาน

รูปแบบของพระโอยการลักษณะพยานนั้นมีลักษณะเป็นร้อยแก้วคือ ความเรียงที่สละสลวย ไพเราะ บางแห่งมีลักษณะสัมผัสคล้ายกับร้อยแต่สัมผัสดังกล่าวมีไม่สม่ำเสมอ เสฐียรโกเศศ (2546: 15) กล่าวถึงลักษณะของร้อยแก้วว่า

ร้อยแก้วแปลตามพจนานุกรมว่าเอาถ้อยคำเข้าไปร้อยกับสิ่งที่มีค่าคือแก้ว เมื่อแปลแล้วก็ไม่ทำให้ฉลาดไปกว่าเดิม เพราะไม่ทราบว่แก้วในที่นี้หมายความว่าอะไร ไปได้ความภายหลังจาก คำอธิบายของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ว่า ร้อยแก้ว หมายถึง หนังสือที่แต่งเนื่องในศาสนา เป็นทำนองร้อยยาวกลายๆ ทียกเอาคำบาลี ซึ่งเป็นตัววรรคมาวางไว้ ต้นวรรคหรือประโยคร้อยไป เพราะฉะนั้นคำว่าแก้วนี้ จึงตรงกับรัตนะในภาษาบาลี... เพราะฉะนั้นคำว่าร้อยแก้ว จึงมีลักษณะคาบเส้นอยู่ระหว่างร้อยกรองและความเรียงธรรมดาสามัญ..

ร้อยแก้วที่ปรากฏในพระโอยการลักษณะพยานมีลักษณะเป็นความเรียงซึ่งมีการใช้ความเปรียบที่ แสดงให้เห็นภาพชัดเจน และมีความไพเราะของเสียง ดังตัวอย่าง

ประการหนึ่งให้ท่านตัดศีรษะคนซึ่งเปนพญานาคความสังขมิได้ให้มากกว่าก้อนส้าว คนทั้งหลายในมนุษย์โลกนี้ อนึ่งให้ท่านตัดมือตัดเท้าเสียให้มากกว่าเส้นหญ้า อนึ่งให้ท่านเชือดเนื้อคนอันหาความสังขมิได้ให้มากกว่าแผ่นดินอันหาได้สองแสนสี่หมื่นโยชน์ อนึ่งให้ท่านควักตาคนอันหาความสังขมิได้ ให้มากกว่าดาวในพื้นอากาศ

(ราชบัณฑิตยสถานเล่ม 1, 2550: 623)

ตัวอย่างของร้อยแก้วที่มีการส่งสัมผัสบางตอนในพระโอยการลักษณะพยาน เช่น

ถ้าแลผู้เปนสักขีพยานกล่าวแต่ความจริงไซ้แลเกิดมาในภพใดๆ ถ้าเปนบุรุษจะบริสุทธิ์ไป

ด้วยรูปโฉมพรรณสัณฐานอันประ เลิฐ บังเกิดเป็นนักปราชญ์กอปรด้วยปรีชา ขาญ ถ้าเปนส

ตรีจะมีพรรณสัณฐานอันไพบูรณ์ แผลผลแห่งตนอันมีความสัจนั้นไปใน อนาคตจะทรงพระ

ไตรยปฏิภนธรรมอันเป็นที่ยกเออะทักคะในพระพุทธานุภาพ นา สมเด็จพระศรี อาริยมตรไตรย

เจ้าอันจะมาตรัสในภายภาคหน้า และจะบายหน้าเข้ายังพระอมิตะ มหานครนฤพานนั้นแล

(ราชบัณฑิตยสถานเล่ม 1, 2550: 623)

โครงสร้างของวรรณกรรมคำสัตย์สาบานในกฎหมายตราสามดวง

โองการดำน้ำ

โองการดำน้ำมีโครงสร้าง 4 ส่วน ดังต่อไปนี้

1. **บทประณามพจน์** บทประณามพจน์ของโองการดำน้ำอยู่ในส่วนแรกคือ คำสั่งจาธิษฐานเป็น บทประณามพจน์ที่ใช้ร่วมกันทั้งโองการดำน้ำและโองการลุยเพลิง บทประณามพจน์ในส่วนนี้เป็นการเชิญ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ทั้งปวงเช่น พระพุทธเจ้า เทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติ มาเป็นองค์พยานและรับของเช่นสังเวทที่ใช้ในพิธีกรรมดังตัวอย่าง

ศรีสวัสดิบังคมคล อภิวันทรัตนไตรยางค์ โดยปัญจาจคสมุสร ยอกรอภิวาท ในบางบาทยุค
 วิมลเรณุมฤตสุณธราลักษณ์ บวรอัศาศดา อันกอบด้วยทวดตั้งขมหาบุรุษลักษณ์ และศรี
 ยานุเพ็ญขณะแปดสิบห้า ขวายนมัสธรรม คำภีร์แปดหมื่นสี่พัน พระธรรมชั้นธ คือสุดตันตะ
 อภิธรรมวินยา แล้ววันทาแห่งพระสงฆ์ มีองค์อริยะทั้งแปดแปดประทาน [...] แล้วขอประกาศ
 ไหว้เทวด ท้าวตรีเนตรพรหมโสฬศ ท้าวทธรฐวิรุฬหก
 วิรุฬปักขกเวรราช อิศรณารถอุมา มีฤทธวารณารายณ์ ทั้งพระพายฤทธิเดช เสาร์นพระ เกษ
 ราหู แล้วนมัสการถวายเครื่องสังสรรพ อันโจทยจำเลยเคยปฏิบัติแต่โบราณ คือพรว้าตาล
 มธุรศ กล้วยอ้อยสดแลถ่วงา อีกปว้าต้มแดงขาว ตั้งเป็นราวดูตระการ...

(ราชบัณฑิตยสถานเล่ม 2, 2550: 104)

2. **การเชิญพยาน** ในโองการดำน้ำมีการเชิญพยานคือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งทางพระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และอำนาจเหนือธรรมชาติ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เทวันบรรพตทั้งมวน ห้วยหนองคลองค้วร
 คำนึงรำพึงเลงญาณ
 เสือเมืองเรืองยศวิสาร ทรงเมืองฤทธิชาญ
 หลักเมืองบันเทิงรักษา
 สระน้ำถ้ำเถื่อนราวป่า สิงขรพฤกษา
 คูหาแลบ่อต่อธาร
 เมฆขลาท่านเจ้าสิงสถาน ในสมุทกันดาล
 นัตที่วารังคคา
 เบื้องใต้ต่ำถึงอัชดา พื้นภพพสุธา
 นาคาวิรุฬแดนดิน
 เบื้องบนจนพรหมสุดสิ้น อัคชนิฐภูมิน
 นเรศเรืองฤทธิพล

(ราชบัณฑิตยสถานเล่ม

2, 2550: 104)

3. การสาปแช่ง ในส่วนของการสาปแช่งนั้นในโองการดำน้ำลุยเพลิงแช่งผู้ทำผิด และสาปแช่งองค์พยานทั้งหลายที่ไปเข้าข้างคนผิด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

3.1 การสาปแช่งผู้กระทำผิด ผู้กระทำผิดนั้นเมื่อตกลงไปแล้วจะได้พบสิ่งที่น่ากลัวต่างๆ ได้แก่เทวดาอารักษ์ทั้งหลายมาหลอกหลอนด้วยอาภักิริยาต่างๆ และไม่ไห้หายใจได้สะดวก ตัวอย่างเช่น

ใครเทจชวนกันสังหาร อย่าไว้เนิ่นนาน

จงผลาญอย่าพันพริบตา

สิทธิศักดิ์อารักขเทวดา สำแดงฤทธา

ไห้เหนประจักษ์ทันใด [...]

แลปลิ้นปลิ้นตาสแยงหัว หนดเคราพันพัว

ห้องพลูชลุยกายำ

หลอกหลอนไล่รุ่มรันทำ ทูบตีอ่วมอำ

คำรามในพื้นคองคา [...]

ใครเทจชวนกันย่ำยี เข้ากลุ้มรุมตี

ไห้ผุดอย่าพันอึดใจ

ผู้เทจบันดาลเหนเอย ฤตพรายตัวใหญ่

จรเข้แลปลาโลมา

(ราชบัณฑิตยสถานเล่ม 2, 2550: 104)

3.2 การสาปแช่งองค์พยาน องค์พยานที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นถ้าไม่อยู่ในทำนองคลองธรรมได้แก่ เข้าข้างคนผิด รับเครื่องบูชาจากคนผิดเพื่อช่วยให้พ้นจากภัยต่างๆก็ขอไห้ตกนรกหมกไหม้ อย่าได้เกิดทันยุคพระศรีอาริย์ ตัวอย่างเช่น

ท่านท้าวเทเวศทั้งหลาย ทำกลบ้งวาย

มิได้พินิจตระตรอง

รับเครื่องพลีกรรมเข้าของ ผู้เทจปูนปอง

ประโยชน์ไห้มีไชย [...]

จงตกต่ำไต้ณะรกรร ยืนไต้พุทพัน

ดรนิรันตรเสวยทุกขา

อย่าเหนแสงระวิจันตรา มัวมิดมนทะกา

หมกหม้ออยู่ในนรกาน

เพลิงลุกทนทุกขเนื่องนาน อย่าท้นพระศรีอารย
มาโปรดซึ่งเทวสพสรรพ

(ราชบัณฑิตยสถานเล่ม 2, 2550: 104)

4. การให้พร การให้พรในโองการดำน้ำแบ่งได้เป็น 2 ประการคือ ให้พรแก่ผู้ที่พูดความจริง และ
ให้พรแก่เทวดาที่ไม่เข้าข้างคนผิด

4.1 การให้พรแก่ผู้ที่พูดความจริง ผู้ที่พูดความจริงหรือไม่ได้ทำผิดในคดีความที่มีการ
พิสูจนันกัน เมื่อดำน้ำลงไปแล้วเทวดาทั้งหลายจะช่วยให้หายใจได้สะดวก ตัวอย่างคือ

ความจริงครั้นดำชลที่ น้ำแยกแตกหนี
อย่ามีพิโรธสำแดง
ออกแต่กายาฝ่าแฝง เดชฤทธิแรง
เทเวศช่วยอพิบาลไชย
หายใจเข้าออกสำราญ น้ำแหวกแยกฉาน
ด่ำลงสบายหายใจ

(ราชบัณฑิตยสถานเล่ม 2, 2550: 104)

4.2 การให้พรเทวดาที่ไม่เข้าข้างคนผิด เทวดาที่ไม่เข้าข้างคนผิดหรือช่วยคนที่ไม่ได้ทำ
ความผิดในคดีความก็จะได้รับพรว่าให้ทิพยสมบัติ หรือสมบัติในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ท่านท้าวเทเวศองค์ใด ผู้เอาใจใส่
ช่วยจริงข้างเทจ้สังหาร
จงได้สมบัติบริวาร ในชั้นพิมาน
พิมลิ่งขึ้นไป
ถ้าภูมอรักษไคไค จงเสวยศุขใน
ไตรตรึงพิมานแมนสวรรค
สมบัติพิพัทธเนืองนนต์ นานกมหันท์
มโหรยิ่งโอสาร

(ราชบัณฑิตยสถานเล่ม 2, 2550: 104)

โครงสร้างของโองการดำน้ำมีทั้งสิ้น 4 ส่วน ส่วนที่ 1 บทประณามพจน์ ส่วนที่ 2 การ เชิญพยาน ส่วน
ที่ 3 การสาปแช่ง แบ่งออกเป็น 2 ส่วนย่อยคือ การสาปแช่งผู้กระทำผิดและการสาปแช่งองค์พยานที่

เข้าข้างคนผิด ส่วนที่ 4 การให้พร แบ่งออกเป็น 2 ส่วนย่อยคือ การให้พรผู้ที่พูดความจริงและการให้พร
องค์พยานที่ไม่เข้าข้างคนผิด

โองการลุลยเพลิง

โครงสร้างของโองการลุลยเพลิงแบ่งออกเป็น 3 ส่วนดังนี้

1. **บทประณามพจน์** บทประณามพจน์ของโองการลุลยเพลิงเป็นบทประณามพจน์บทเดียวกันกับที่ใช้ในโองการดำน้ำ เพราะทั้งโองการดำน้ำและโองการลุลยเพลิงต่างเป็นพระอัยการหนึ่งในกฎหมายโบราณที่ใช้การสาบานเพื่อพิสูจน์ความจริงในกระบวนการยุติธรรม เพียงแต่แตกต่างกันในเรื่องของวิธีการ ดังนั้นบทประณามพจน์ของโองการดำน้ำและโองการลุลยเพลิง จึงใช้ร่วมกันได้

2. **การเชิญพยาน** ได้แก่การเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งในทางพระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และความเชื่ออำนาจเหนือธรรมชาติมาในพิธี มีตัวอย่างดังนี้

อันขยมบงคมเทวา อารักษมหา
มหิทธิฤทธิเกรียงไกร
เบื้องบนจนพรหมประกาย เบื้องต่ำลงไป
พิภพทั่ววนาคา
เบื้องหน้าเบื้องหลังซ้ายขวา ภูมพฤษเทวา
อากาศจงแลดู
ไกรลาสบรรพตเมรุ ปรางค์ในภู
สี่ทวีปมีต้นบูรพา
อุดรกรโอมรโคยา บุพวิเทหา
สากลชมภูอนันต
วิเศษศิวบุตรศิวกรรม เทพภูมสบสรรพ
จตุมหาราชิกา [...]
ขอเชิญช่วยมาตัดความ จริงเท็จให้ตาม
ประเพณีแท้เที่ยงธรรม

(ราชบัณฑิตยสถานเล่ม 2, 2550: 104)

3. **การลงโทษ** คือการลงโทษผู้ที่กล่าวเท็จ โดยให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหมดเป็นผู้ลงโทษ และกล่าวถึงพระเพลิงซึ่งเป็นเทพเจ้าแห่งไฟแยกออกมาเป็นพิเศษ ตัวอย่างเช่น

ผู้ใดกล่าวเท็จมารสา จงประจักษ์แก่ตา

สท้านพันเอ็นหวั่นไหว

หนังพองสยองเกล้าตกใจ คะคร้ามกลัวไภย

แลแสงพระเพลิงรัศมี [...]

แม้ว่าเข้าในอักคี ผู้เทจอัปปริ

พระเพลิงจงเร่งสังหาร

ให้ไหม้พองยาวนาน ถ้อยคำเกี่ยวพาล

เอาเทจมากล่าวมูสา

(ราชบัณฑิตยสถานเล่ม 2, 2550: 104)

โครงสร้างของโครงการลุยเพลิงมีทั้งหมด 3 ส่วน ส่วนที่ 1 คือ บทประณามพจน์ซึ่งใช้ร่วมกับโครงการดำเนิน ส่วนที่ 2 คือการเชิญพยาน ได้แก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งในทางพระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และความเชื่ออำนาจเหนือธรรมชาติ ส่วนที่ 3 คือการลงโทษ ในโครงการลุยเพลิงมีการลงโทษเหมือนเรื่องอื่นๆ แต่เน้นพิเศษที่ให้พระเพลิงเป็นผู้ลงโทษเพื่อให้สอดคล้องกับวิธีการพิสูจน์

พระโอยการลักษณะพยาน

โครงสร้างของพระโอยการลักษณะพยานแบ่งได้เป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. การเชิญพยาน การเชิญพยานในพระโอยการลักษณะพยานนั้นแบ่งได้เป็นสองช่วง คือ การอ้างถึงพระพุทธเจ้าและอดีตพระพุทธเจ้า การเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เป็นองค์พยาน

1.1 การเชิญพระพุทธเจ้า และอดีตพระพุทธเจ้า การอ้างถึงพระพุทธเจ้าและอดีตพระพุทธเจ้านี้ไม่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมคำสัตย์สาบานเรื่องอื่นๆ เลย ดังนั้นจึงแสดงให้เห็นว่าในพระโอยการลักษณะพยานนั้นมีความต้องการที่จะใช้ความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธศาสนาเพื่อทำให้เกิดความเกรงกลัว ตัวอย่างมีดังนี้

...เมื่อกระลาการจะเชิญพยานใช้ ให้กระลาการประกาศจำเภาหน้าพยานว่า สมเด็จพระกุกกุสุนทร พระโกนาคม พระกษป ทั้งสามพระองค์นี้ได้ตรัสแก่พระสรรพัตถุญาณ แล้วเสด็จเข้าสู่พระปริณิพานต์ไปเปนลำดับ แลสมเด็จพระศรีศากยมุนีโคตมบรมครูเจ้าแห่งเราทรงสั่งพระสมภารบาระมี 4 อสงไขยแสนหมากลับ บำเพญพุทธบริจาคทั้ง 5 พระมหาบาระมี 30 ทศจึงได้ตรัสเปนสมเด็จพระพุทธิเจ้าในพระรัตนบัลลังก์คงไม่ทุมราชพระมหาโพธิ

(ราชบัณฑิตยสถานเล่ม 1, 2550: 623)

1.2 การเชิญเทวดา เป็นการเชิญเทวดาต่างๆทั้งในพระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และอำนาจเหนือธรรมชาติ มีตัวอย่างดังต่อไปนี้

...แลปางนี้ขอเทพยดาเจ้าทั้งหลาย คือพระอินท พระพรหม พระยมราช แลท้าวจตุโลกบาล พระจันท พระอาทิตย์ ภูมิดารักษาอากาศเทพยดาผู้รักษาพระพุทธศาสนา แลเทพยดาอันรักษาซึ่งขอบขันธเสมาแลพระมหากษัตริย์เสวตรฉัตรจรดเสด็จมาประชุมให้พร้อมกันในสถานที่นี้ ฟังซึ่งคำคนผู้จะเปนสักขีพยานแก่กัน

(ราชบัณฑิตยสถานเล่ม 1, 2550: 623)

2. การสาปแช่งและลงโทษ มีการสาปแช่งผู้ที่ไม่มีความสัจย์ให้ถูกลงโทษ เป็นต้นว่าให้ถูกตัดศีรษะ ตัดมือตัดเท้า ถูกเชือดเนื้อ และถูกควักตา ตัวอย่างมีดังต่อไปนี้

...ประการหนึ่งให้ท่านตัดศีรษะคนซึ่งเปนพยานหาความสัจหมีได้ให้มากกว่าก่อนแล้ว คนทั้งหลายในมนุษย์โลกนี้ อนึ่งให้ท่านตัดมือตัดเท้าเสียให้มากกว่าเส้นหญ้า อนึ่งให้ท่านเชือดเนื้อคนอันหาความสัจหมีได้ให้มากกว่าแผ่นดินอันหาได้สองแสนสี่หมื่นโยชน์ อนึ่งให้ท่านควักตาคนอันหาความสัจหมีได้ ให้มากกว่าดาวในพื้นอากาศ

(ราชบัณฑิตยสถานเล่ม 1, 2550: 623)

3. การให้พร เป็นการให้พรพยานผู้กล่าวคำสัจย์ว่าให้รูปโฉมงดงาม ให้บังเกิดเป็นนักปราชญ์ และให้เกิดในสมัยพระศรีอาริยมัตไตรย

...ถ้าแลผู้เปนสักขีพยานกล่าวแต่ความสัจจริงใช้แลเกิดมาในภพใดๆ ถ้าเปนบุรุษจะบริสุทธิ์ไปด้วยรูปโฉมพรรณสัณฐานอันประเสริฐ บังเกิดเป็นนักปราชญ์กอปรด้วยปรีชาชาญ ถ้าเปนสตรีจะมีพรรณสัณฐานอันไพบูรณ์ แลผลแห่งตนอื่นมีความสัจนั้นไปใน อนาคตจะทรงพระไตรยปฏิภนธรรมอันเปนที่จักยกเอะตักกะในพระพุทธศาสนา สมเด็จพระศรีอาริยมัตไตรยเจ้าอันจะมาตรัสในภายภาคหน้า และจะบ่าหน้าเข้ายังพระอมิตะ มหานครนฤพานนั้นแล

(ราชบัณฑิตยสถานเล่ม 1, 2550: 623)

โครงสร้างของพระโอัยการลักษณะพยานมีทั้งหมด 3 ส่วน ส่วนแรกคือ การเชิญพยาน แบ่งเป็น 2 ส่วนย่อยคือ การอ้างถึงพระพุทธเจ้าและอดีตพระพุทธเจ้าและการเชิญเทวดาต่างๆ ทั้งในทางพระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และความเชื่ออำนาจเหนือธรรมชาติมาเป็น องค์พยาน ส่วนที่ 2 คือ การลงโทษผู้เป็นพยานเท็จ และส่วนที่ 3 คือ การให้พรพยานที่ให้การตาม คำสัจย์จริง

โดยสรุป โครงสร้างของวรรณกรรมคำสัจย์สาบานในกฎหมายตราสามดวง สามารถจำแนกได้เป็นตารางเพื่อให้เห็นชัดดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 โครงสร้างของวรรณกรรมคำสัจย์สาบานในกฎหมายตราสามดวง

วรรณกรรม โครงสร้าง	โองการดำเนินา	โองการลุลยเพลิง	พระไอยการ ลักษณะพยาน
1. เชิญพยาน	✓	✓	✓
2. สบแข้งและลงโทษ	✓	✓	✓
3. ให้พร	✓	✓	✓
4. บทประณามพจน์	✓	✓	-

จากตารางที่ 1 วิเคราะห์โครงสร้างของวรรณกรรมคำสัตย์สาบานในกฎหมายตราสามดวงทั้ง 3 เรื่องแล้วพบว่าวรรณกรรมคำสัตย์สาบานในกฎหมายตราสามดวงมีโครงสร้างจำนวนไม่เท่ากัน ส่วนที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสัตย์สาบานทุกเรื่องคือ การสบแข้งและลงโทษ โครงสร้างเรื่องการเชิญพยาน โครงสร้างเรื่องให้พร ปรากฏอยู่ทุกเรื่อง และบทประณามพจน์ปรากฏอยู่ 3 เรื่อง เห็นได้ว่าวรรณกรรมคำสัตย์สาบานในกฎหมายตราสามดวง มีโครงสร้างที่ไม่เท่ากันแต่มีโครงสร้างที่พบมากที่สุด 3 อันดับแรก อาจเรียกว่าเป็นโครงสร้างหลัก 3 เรื่อง ได้แก่

1. **การสบแข้งและลงโทษ** เป็นเงื่อนไขที่สำคัญของวรรณกรรมคำสัตย์สาบาน เพราะเป็นการนำไปสู่ผลที่จะทำให้ผู้กระทำสัตย์สาบานเกิดความกลัว ไม่กล้าละเมิดคำสาบาน

2. **การเชิญพยาน** ได้แก่การเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ทั้งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในทางพระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และความเชื่ออำนาจเหนือธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้เป็นที่นับถือร่วมกันในสังคม

3. **การให้พร** เป็นการให้กำลังใจและให้รางวัลแก่ผู้ที่ปฏิบัติตามคำสัตย์สาบาน

จากการวิเคราะห์วรรณกรรมคำสัตย์สาบานในกฎหมายตราสามดวงทั้ง 3 เรื่องทั้งรูปแบบและโครงสร้างพบว่า ในด้านรูปแบบ วรรณกรรมคำสัตย์สาบานในกฎหมายตราสามดวงใช้ฉันทลักษณ์อยู่ 2 ประเภท คือ กาพย์และร้อยแก้ว ฉันทลักษณ์ทั้ง 2 ประเภทเป็นรูปแบบที่มีท่วงทำนองพิเศษ เป็นภาษาใช้ในการสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้ยังมีการใช้สัมผัสหรือบางครั้งไม่มีสัมผัสก็มีการเลือกสรรคำที่ทำให้เกิดอารมณ์และความคิด ส่วนในด้านโครงสร้าง วรรณกรรมคำสัตย์สาบานในกฎหมายตราสามดวงมีโครงสร้างสำคัญประกอบด้วยเรื่อง 3 เรื่อง ได้แก่ การสบแข้งและลงโทษผู้ที่ละเมิดคำสัตย์ การเชิญพยานซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และการให้พรผู้ปฏิบัติตามคำสัตย์ เรื่องการสบแข้งและลงโทษพบอยู่ในทุกเรื่อง แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมคำสัตย์สาบานในกฎหมายตราสามดวงให้ความสำคัญแก่เรื่องนี้มากที่สุด เนื่องจากมีจุดประสงค์ให้คนเกรงกลัว รูปแบบและโครงสร้างมีความสัมพันธ์สอดคล้องกันเป็นอย่างดี ทำให้เห็นว่าวรรณกรรมคำสัตย์สาบานมีพลังซึ่งสามารถทำให้พิธีกระทำสัตย์สาบานบรรลุจุดประสงค์ได้ในที่สุด